

MAKALE / ARTICLE:

YAPISAL REALİZMDE ULUSLARARASI POLİTİKA İLE DIŞ POLİTİKA AYRIMI: SİSTEM DÜZEYİNDE DEVLETLERİN ‘GENEL DIŞ POLİTİKA DAVRANIŞ EĞİLİMLERİNİN’ ANALİZİ

THE DISTINCTION BETWEEN INTERNATIONAL POLITICS AND FOREIGN POLICY IN STRUCTURAL REALISM: THE SYSTEM LEVEL ANALYSIS OF 'GENERAL TENDENCIES OF FOREIGN POLICY BEHAVIOURS' OF STATES

Soyalp TAMÇELİK*, Baybars ÖĞÜN**

ÖZET

Bu makalenin argümanı, Yapısal Realizme dayanarak sistem düzeyinde devletlerin ‘dış politikalarını’ analiz etmenin teorik açıdan tutarsız olmasına karşılık ‘genel dış politika davranış eğilimlerini’ açıklamanın mümkün olduğu yönündedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin ana akım düşünce okulu Realizmin alt okullarından Yapısal Realizm, uluslararası politik sistemdeki genel işleyişi açıklamak iddiasındadır. Kenneth Waltz’a göre bu alt okulun epistemolojisi, dış politika analizleri için uygun değildir. Buna karşılık pek çok çalışmada Yapısal Realizmden yola çıkılarak sistem düzeyi yerine birey ve devlet düzeylerinde analizler ortaya konmaktadır. Waltz, uluslararası politika ile dış politikanın farklı çalışma alanları olduğunu açıkça belirtmekte iken, dış politika analizleri için ulusal değişkenlerin de bilinmesi gerektiğini öne sürmektedir. Waltz kendi teorik çerçevesinin, devletlerin ayrı olarak ele alınarak dış politikalarının çalışılması için yetersiz kaldığını belirtmekte teorik olarak

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, ORCID ID: 0000-0002-2092-8557, E-posta: soyalp@hotmail.com

** Araştırma Görevlisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, ORCID ID: 0000-0002-3656-0611, E-posta: baybars.ogun@ahievran.edu.tr

tutarlıdır. Buna göre Yapısal Realizme dayanarak, birey ve devlet düzeylerinde devletlerin dış politikalarının analiz edilmesi teorik olarak tutarsızlık yaratmaktadır. Bu çalışma kapsamında, ‘dış politika’ ile ‘genel dış politika davranış eğilimleri’ ayrımının yapılması halinde, Yapısal Realizmin teorik kapsamından uzaklaşmadan, sistem düzeyinde devletlerin ‘genel davranış eğilimlerini’ açıklamanın mümkün olabileceği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası politika; dış politika; Yapısal Realizm; genel dış politika davranış eğilimleri; sistem düzeyi.

ABSTRACT

The main argument of this article is to highlight that there is a theoretical inconsistency to study on the foreign policy analysis in systemic level according to Structural Realism, but the contrary, explanation of the ‘general tendencies of foreign policy behaviours’ of states can be regarded as more appropriate. The Structural Realism the sub-branch of Realism that is the mainstream school of IR enunciates to bring an explanation to the general functioning of international system. According to Kenneth Waltz, the epistemology of Structural Realism is not appropriate for the foreign policy analysis. In contrast, it attracts attention that the most studies based upon the Structural Realism considers on the individual and state levels of analyses rather than systemic level. Waltz explicitly argues that international politics and foreign policy are different fields due to their contexts, accordingly domestic variables should be considered by the researcher on foreign policy analyses. Waltz is consistent with his theory by asserting that his theoretical framework is inadequate to studying on the foreign policy of states separately. Concordantly, there is an obvious incoherence on making foreign policy analyses by considering on individual and state levels within the context of Structural Realism. In this study, it is argued that the explaining general patterns of state behaviours within system level is convenient for the theoretical framework of Structural Realism only if to be made a distinction between ‘foreign policy’ and ‘general tendencies of foreign policy behaviours’.

Key Words: International politics; foreign policy; Structural Realism; general tendencies of foreign policy behaviours; systemic level.

1. GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler (UI) disiplininin başlıca çalışma alanları, uluslararası politika ile dış politikadır. Politika terimi, meselelerin çoğunlukla birey ve devlet düzeylerinde bilinçli, maksatlı veya rasyonel aktörlerin merkezinde ele alındığını ima etmektedir. Dış politika çalışmak, esasında devletlerin bakış açılarını çalışmaktır. Bir devletin dış politikası analiz edilmekteyse, genellikle karar verme mekanizmalarına odaklanılmaktadır. Böylece içeriden-dışarıya (inside-outside) araştırma yapmak mümkün hale gelmektedir. Buradaki temel değişkenler, ulusal değişkenlerdir. Ulusal değişkenlere ideolojiler, rejimler, kurumsal

işleyişler, karar verme süreçleri, kamuoyları veya sınıfsal nitelikler örnek olarak gösterilebilmektedir. Devlet düzeyinden birey düzeyine geçildiğinde ise liderlerin psikolojik ve sosyolojik alt yapıları incelenebilmektedir.¹ Örneğin Türkiye'nin Kıbrıs sorununu birey düzeyinde analiz eden bir yazar, dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in kişisel özellikleri veya psikolojik tahlilinden yola çıkarak 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nı analiz edebilmektedirken; devlet düzeyinde çalışan bir yazar, aynı sorunu Türkiye'nin 1950'li yıllarda çok partili siyasî hayata geçmesinin ardından ortaya çıkmaya başlayan kamuoyu baskısının yönlendiriciliği üzerinden ele alabilmektedir.

Uluslararası politika, sistemik düzeydeki süreçler ve değişimleri muhteva ettiğinden dış politikadan ayrılmaktadır. Bir dış politika analizi, tek tek devletlerin kendi politikalarının ve stratejilerinin uluslararası ortamda karşılık bulacağı varsayımını barındırmaktadır. Ancak bu durumda her devletin dış politikalarının birbirlerinden farklı olmalarından hareketle, devletlerin çoğunun niyetleriyle elde ettikleri sonuçların uyumsuz olmasının yarattığı bir tutarsızlık göze çarpmaktadır. Yapısal Realizm, temelde bu tutarsızlığa cevap aramaktadır. Buna göre uluslararası politik sistemin yapısı devletleri kısıtlamakta ve onların niyetlerinden bağımsız sonuçlar ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı Yapısal Realizm, dış politika yerine uluslararası politika ile ilgilenmektedir. Yapısal uluslararası politik sistem analizleri, devletler sistemindeki büyük güçlerin yeteneklerine göre oluşan farklı güç dağılımlarındaki genel işleyişe odaklanarak, 'istikrar', 'karşılıklı bağımlılık', 'dengeleme' ve 'güç dengesi' gibi kavramlarla çalışmaktadırlar.

Peki bir dış politika analizi, sistem düzeyinde yapılabilmekte midir? Kenneth Waltz'a göre böyle bir girişim, teorik açıdan tutarsızlık yaratmaktadır. Devletlerin tek tek dış politikalarını ele almak için yerel değişkenlerin ayrıntılarıyla bilinmesi gerekmektedir. Uluslararası politika teorisinden yola çıkılarak dış politika analiz edilememektedir. Bazı yazarlara göre ise bu girişim tutarsız değildir. Dış politika analizleri için sistem düzeyindeki unsurlardan faydalanılabilmektedir. Bu çalışma, Yapısal Realizm içindeki bu temel tartışmaya dâhil olmaktadır. Sistemik konumlanma düzeyleri dikkate alındığında, 'dış politika' yerine 'genel dış politika davranış eğilimlerinin', Yapısal Realizmin sınırları zorlanmadan açıklanabileceği

¹ Bu çalışmada analiz düzeyleri konusunda Waltz'un sınıflandırması kullanılmaktadır. Waltz'un imge dediği bu düzeyler; birey, devlet ve uluslararası politik sistemdir. Birinci imge (first image), insan doğası ve davranışlarından yola çıkarak savaşların sebeplerine odaklanmaktadır. İkinci imge (second image), savaşların sebeplerini devletlerin kendi ulusal niteliklerinde aramaktadır. Üçüncü imge (third image), açıklamaların sebeplerini uluslararası sistemin yapısına dayandırmaktadır. Bkz. Waltz, K. N. (2001). *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.

öne sürülmektedir. Zira Yapısal Realizmde bunun ortaya konulduğu görülmektedir. Bu amaçla öncelikle Uİ'nin temel düşünce okulu olan Realizmin kendi içindeki yaklaşım farklılıkları ele alınacak, ardından Yapısal Realizmin mantığının sistem düzeyinde davranış eğilimlerine uyumlu olup olmadığı tartışılacaktır.

2. KLASİK REALİZM

Uluslararası ilişkilerin akademik bir disiplin olarak ortaya çıkması, dünya savaşlarının yaratmış olduğu travmalarla doğrudan ilgilidir. Tarihçiler ve diplomatların açıklamakta yetersiz kaldıkları düşünülen neden-sonuç ilişkileri ve savaşların nasıl önlenebileceğine yönelik fikirlere siyaset bilimcileri cevap aramaya başlamışlardır. Böylece Uluslararası İlişkiler (Uİ) disiplini vücut bulmuştur. Disiplinin ortaya çıkması, uluslararası hukuk, kolektif güvenlik ve uluslararası kurumsallaşma çerçevesindeki fikirler etrafında çalışmalar yürüten ve kendilerine 'İdealistler' denilen liberal yazarlara dayandırılrsa da ilk düşünce okulu, insan doğasının korkuya dayalı bencilliği fikrinden yola çıkan Klasik Realistler (Gerçekçiler) tarafından meydana getirilmiştir.² Böylece Uİ'nin ilk düşünce okulu olan Realizm (Siyasî Gerçekçilik) ortaya çıkmaya başlamıştır.

Realizmin kendi içindeki bazı yaklaşım farklılıklarına rağmen üç temel varsayımı bulunmaktadır. İlk varsayım, "grupçuluktur". Buna göre insanlar içinde buldukları gruplar veya topluluklar aracılığı ile karşı karşıya gelmektedirler. Tarih boyunca farklı şekillerde örgütlenen insan toplulukları olmuştur. Modern dünyanın en önemli toplumsal örgütlenmesi, devlettir.³ İkinci varsayım, insan doğasının en belirgin özelliği olan bencilliğin çıkarları, çıkarların da dış politikayı yönlendirmesi olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla "ulusal çıkar" kavramı ön plana çıkarılmaktadır. Üçüncü varsayım, "güç" olgusunun siyasetin temelini oluşturduğudur. İnsan ilişkileri gibi devletler arası ilişkiler de süreklilik arz eden bir güç mücadelesinden ibaret olarak kabul edilmektedir (Wohlforth, 2016: 36-37; Keohane, 1986: 7; Gilpin, 1984:290).

² Liberal yazarların, "idealist" veya "ütopyacı" şeklinde nitelendirilmelerine iki dünya savaşı arasındaki dönemde rastlanmaktadır. Kendilerine "Realist (gerçekçi)" diyen bazı yazarlar, insan doğasının özünde iyi olduğunu, bu iyi olma halinin çevreden kaynaklanan sebeplerle dejenere olduğunu, insanların ahlak temelinde örgütlenen kurumsal sistemler aracılığı barış içinde yaşayabileceğini ve dünya savaşlarının tekrarlanmasının önüne ancak uluslararası hukuk çerçevesindeki kurumsallaşma ile geçilebileceğini öne süren liberal yazarların, İkinci Dünya Savaşı'na doğru ortaya çıkan gelişmeleri doğru okuyamadıklarını ortaya koyarak bu yazarları İdealist olarak isimlendirmişlerdir. İdealizm, ABD Başkanı Wilson'un öncülük ettiği liberal fikirlerden etkilenmiştir. Bkz. Weber, C. (2005). *International Relations Theory: A Critical Introduction* (2nd Edition). New York: Routledge, s. 38. Uİ'deki İdealizm-Realizm tartışması için bkz. Eralp, A. (2013). "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", İ. D. Dağı (Editör). *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* (14. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 57-88.

³ Devlet, çoğunlukla ulus-devlet olarak nitelendirilmektedir. Bazı çalışmalarda ise ulusal devlet terimi kullanılmaktadır. Bu çalışmada 'devlet' teriminin teorik çerçeve açısından yeterli olduğu düşünülmektedir.

Klasik Realistler bu üç temel varsayımdan yola çıkmakta ve dış politikaya odaklanmaktadır. Ancak dış politikadan yola çıkarak genel bir uluslararası politika kuramı ortaya çıkardıklarını da iddia etmektedirler. Disiplindeki ilk büyük kuram girişiminde bulunan Morgenthau, insan doğasında bulunduğunu iddia ettiği objektif yasalara dayanmaktadır (Morgenthau, 1948; Guzzini, 2002: 19). Devletleri tek tek analiz etmenin gerekliliği ile evrensel bir uluslararası politika teorisi inşa etmenin heyecanı arasında kalmak, Realist yazarların başlıca sorunsallarından biridir. Realist yazarların bu ikilemini, Wohlforth şu şekilde dile getirmektedir:

“Realizmi DPA’ya (Dış politika analizi) uygulamak için oldukça genel ‘yukarıdan aşağı’ teoriyi, özel örneklerin ‘içeriden dışarı’ analizinden ayıran mesafeyi kapatmak gerekmektedir. Hem realist olmayı (gerçek dış politika uygulamasına dayanmayı) hem de teorik olmayı (genel zamanları aşan bilgi üretmeyi) arzu eden realizm bu gerginliği içinde barındırmaktadır” (Wohlforth, 2016: 36).

İnsan doğasındaki biyolojik yasaları devletler arasındaki işleyişe uyduran Klasik yazarlar, savaş ve çatışmanın temel sebebi olarak, kendi üstlerinde bir otorite bulunmayan ve tanımayan rasyonel ve bütüncül devletlerin korku, bencillik ve hayatta kalma gibi güdülere dayanan ulusal çıkar merkezli kararlarını ortaya koymaktadırlar. Böylece devletler sisteminde süreklilik arz eden bir görelî güç mücadelesi meydana gelmektedir (Elman, 2007: 12). Donnelly, Klasik Realistleri insan doğasına yaptıkları vurgudan ötürü “biyolojik realistler” (Donnelly, 2000: 11) olarak isimlendirmektedir.

Klasik yazarlar; devlet adamlarının sezgilerle ortaya çıkardıkları kararlarına, diplomasiye, tarihe ve çıkarlara göre şekillenen politika oluşturma faaliyetlerine önem atfetmektedirler. Klasik Realizmi en iyi tanımlayan cümleyi 1848 yılında Avam Kamarasında Britanya Başbakanı Palmerston şu şekilde ifade etmiştir: “Devletlerin daimî dostları veya daimî düşmanları yoktur; daimî çıkarları vardır”. Çıkarların nihai yönü ise güçlü olabilmek, daha güçlü olabilmek veya karşılaştırmalı olarak güçlü olarak kalabilmektir. Realist okulun fikirlerinin en çok dayandırıldığı yazarlardan olan Thomas Hobbes’tan esinlenilerek bu düşünce şu şekilde özetlenebilmektedir:

“İki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse, birbirlerine düşman olurlar ve esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışırlar” (Hobbes,

2018: 100). “İnsan doğasında üç temel kavga nedeni buluyoruz. Birincisi, rekabet; ikincisi, güvensizlik; üçüncüsü de, şan ve şeref” (Hobbes, 2018: 101).

“Bütün insanlardaki durmak bilmez kudret arzusu. Böylece, ilk sıraya, bütün insanlarda var olan ve ancak ölümlle sona eren sürekli ve durmak bilmez bir kudret, daha fazla kudret arzusu eğilimini koyuyorum (...) Bundan dolayıdır ki en büyük kudrete sahip olan krallar, bu kudreti yurt içinde yasalarla, yurt dışında ise savaşlarla güvence altına almaya çalışırlar; bu bittiğinde, arkadan yeni bir arzu gelir; bazen, yeni fetihlerin şöhreti; bazen, refah ve sefahat; bazen, bir sanat veya bir başka zihinsel yetenekte gösterilen başarıdan ötürü hayran olunma veya iltifat edilme arzusu” (Hobbes, 2018: 81).

Klasik Realizm, 1960’lı yıllardan itibaren yerini önce geleneksel yöntemlerle çalışmayı sorgulayan Davranışçı okula, ardından diğer bir Realist alt okul olan Yapısal Realizme/Neorealizme (Structural Realism) bırakmaya başlamıştır. Geleneksel yaklaşımların özü, insan merkezli düşünme alışkanlığı ile bağlantılıdır. Klasik Realist yazarlar, maddî güç unsurlarını önemsedikleri kadar bilinçli ve rasyonel karar alıcılara ve fikirlerin önemine de değinmektedirler. Bu çalışmalarda iç politika-dış politika ile ulusal-uluslararası alanlar arasında geçişkenliklere rastlanmaktadır. Böylece sebep-sonuç ilişkileri kurulurken içeriden-dışarıya mı yoksa dışarıdan-içeriye mi analizler yapıldığının çoğunlukla farkına varılamamaktadır. Geleneksel çalışmalarda ‘genelleme çabası’ yerine kendine özgü tarihî unsurları barındıran ‘tekil olaylara’ vurgu yapılmaktadır. Bundan dolayı bu yazarlar, “hümanist” olarak adlandırılmaktadırlar (Nye ve Welch, 2011: 83).

3. YAPISAL REALİZM⁴

Kenneth Waltz’un 1979 yılında kaleme aldığı “Theory of International Politics” (Waltz, 1979) isimli çalışma, Realist okul içinde yeni bir alt okulun ortaya çıkışını temsil etmektedir. Waltz’la birlikte ulusal çıkar, rasyonel ve bütüncül hareket eden karar alma mekanizmaları ve tek tek devletlerin dış politikalarıyla ilgilenerek, güce dayalı uluslararası politika genellemelerine ulaşma çabalarının yetersiz olduğu anlaşılmaya başlamıştır. Mearsheimer, Waltz’un rasyonel aktör varsayımını benimsemediğini belirtmektedir. Buna göre Waltz, Klasik Realist yazarların tersine devletlerin rasyonel şekilde stratejik kararlar alabilen birimler

⁴ Waltz, sıklıkla ‘Neorealizmi’ kullanmayı tercih etmekteyse de bu çalışmada sistemin yapısına yapılan vurgudan ötürü ‘Yapısal Realizm’ kullanılmaktadır.

olmadığını ileri sürmektedir (Mearsheimer, 2009: 241).⁵ Elman'a göre ise Waltz dış politika analizleriyle ilgilenmediği için rasyonel aktör varsayımına ilgi duymamaktadır (Elman, 1996: 14). Bunun en önemli sonucu, devletlerin fayda-maliyet analizleriyle değil, yapısal yönlendirmelerle davrandığının ortaya konulması olmuştur. Böylece Uİ çalışmalarında ilk defa yapısalcı yaklaşım kullanılmaya başlamıştır. Hobson bu yaklaşımda devletleri, “edilgen taşıyıcı (passive bearers)” veya “edilgen-adapte (passive-adaptive)” şeklinde isimlendirmektedir (Hobson, 2003: 17).

Waltz, sistem düzeyinde çalışan ilk Uİ düşünürü değildir (Kaplan, 1957; McClelland, 1966; Modelski, 1987; Hoffmann, 1965; Rosecrance, 1963). Ancak uluslararası politik sistemin yapısı, ilk defa kendisiyle birlikte onu oluşturan birimlerden bağımsız olarak ele alınmaya başlamıştır. Buna göre sistem; sistemin yapısı ve birbirleriyle etkileşen birimler olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama; yapıyı, birimleri ve birimler arasındaki etkileşimi farklı düzeylerde değerlendirmeyi gerektirmektedir (Waltz, 1979: 40). Waltz, birey ve devlet düzeyindeki analizleri “indirgemeci”, sistem düzeyinde analizleri ise “sistemik” olarak nitelendirmektedir (Waltz, 1979: 18-19). Ayrıca Waltz, uluslararası politikayı dış politikadan keskin bir şekilde ayırarak uluslararası politikanın genel bir teorisini ortaya koyan ilk siyaset bilimcidir. Waltz, Yapısal Realizmin temel unsurlarını şu şekilde özetlemektedir: (1) Bir uluslararası politika teorisi inşa etmek, (2) birey ve devlet düzeyleri ile sistem düzeyini ayırmak, (3) geleneksel yazarların sıklıkla başvurduğu içeriden-dışarıya analizlerin yetersizliğini vurgulamak, (4) sistemik değişimler ile birimlerin davranışlarının değişimleri arasındaki ilişkiyi gösterebilmek, (5) bir teorinin kurgulanması, ispat kriterleri ve pratikle ilişkisine dair bir yöntem sunmak (Waltz, 2008: 37).

Yapısal Realizm, uluslararası politika analizleri için ortaya çıkmış bir Realist düşünce okuludur. Waltz'un çizdiği teorik çerçeve, özellikle birincil devletlerin belli davranış eğilimlerine odaklanmaktaysa da dış politika analizleri için doyurucu olamamaktadır. Zira teorik çerçevesi dış politikayı açıklamak için uygun değildir. Örneğin Klasik Realist bir analizde Türkiye'nin dış politikası hükümetlerin belirledikleri ulusal çıkarlarına göre ele alınmaktayken, Yapısal Realist bir analizde birey ve devlet düzeylerinde Türkiye'nin dış politikası ele alınamamaktadır.⁶ Bunun yanında Klasik Realizm tek tek olaylarla

⁵ Waltz, 17 Eylül 2008 tarihinde Aberystwyth'teki bir konferansta, “rasyonalite sözcüğünden hoşlanmıyorum” demiştir. Aktaran Mearsheimer, 2009: 241.

⁶ Waltz, uluslararası politika ile dış politikanın farklı çalışma alanları olduğunu belirterek kendisinin uluslararası politika ile ilgilendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yapısal Realizmin devletlerin dış politikalarını açıklamak

ilgilenmekteyken, Yapısal Realizm sistemin işleyişine ve sistem düzeyinde özellikle büyük güçlerin davranış eğilimlerine odaklanmaktadır. Örneğin Klasik Realizm Türkiye'nin, Yunanistan'ın Ege Denizi'ndeki karasularını 12 mil ilan etmesini savaş sebebi saymasını Türkiye'nin ulusal çıkarlarına göre analiz etmekteyken, Yapısal Realizm ikili ilişkiler yerine uluslararası politik sistemin yapısının özellikle sistemdeki birincil devletlerin tekrar eden dış politika davranışlarına etkilerine odaklanmaktadır. Bu iki alt okulun çalıştıkları analiz düzeyleri birbirlerinden farklılaşmaktadır. Klasik Realizm dış politika analizlerinde, Yapısal Realizm ise uluslararası politika analizlerinde tercih edilmektedirler. Yapısal Realizm, uluslararası politik sistemin yapısını birincil devletler arasındaki güç dağılımına göre tanımlamaktadır. Buna göre sistemin yapısı çok kutuplu, iki kutuplu veya tek kutuplu olarak ele alınmaktadır. Bu çalışmalarda sistemdeki güç dengesi, istikrar, kutupluluk ve dengeleme gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır.

Yapısal Realizmin merkezinde, uluslararası politik sistemin 'yapısı' bulunmaktadır. Sistemin yapısı, düzenleyici ilkesine göre ve sistemdeki büyük güçlerin yeteneklerinin/kapasitelerinin dağılımına göre ele alınmaktadır (Waltz, 1979: 94). Düzenleyici ilkedeki kastedilen, birimler arasındaki ilişkilerin örgütleyici çerçevesidir. Buna göre sistem, anarşi veya hiyerarşiye dayanabilmektedir. Devletlerin iç siyasî sistemleri hiyerarşik iken, uluslararası politik sistem anarşiktir. Anarşi, sözcük anlamından hareketle kaos veya karışıklık şeklinde değil birimlerin üzerinde örgütleyici bir üst otoritenin olmaması anlamında kabul edilmektedir. Hiyerarşide ise birimlerin kendi aralarında bir emir komuta mekanizması işlemektedir. Ast-üst ilişkisine göre birimler arasında bir iş bölümü ortaya çıkmaktadır (Waltz, 1979: 81-82). Anarşik yapıda ise birimler benzer işlevleri yerine getirmekte ve kendi başlarının çaresine bakmaktadırlar (self-help). Uluslararası politik sistemde devletlere hükmedebilen başka bir üstün birim olmadığından, ortaya çıkan görece güç rekabetinde hayatta kalabilmek, temel güdü olarak kendini göstermektedir (Waltz, 1979: 88). Aron anarşik uluslararası sistemi, "egoist/asosyal toplum (asocial society)" ve "insanlığın anarşik düzeni (anarchical order of mankind)" olarak isimlendirmektedir (Aron, 1972: 205). Örneğin Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) veya Kuzey Atlantik Paktı (NATO) gibi uluslararası, ulus-üstü veya bölgesel örgütlerin devletler üzerinde, onların kendi izinleriyle kısmen devrettikleri bazı yetkileri dışında bir ast-üst ilişkisi kuracak nitelikte otoriteleri bulunmamaktadır. Devletler arasındaki politik ilişkileri

için eksik kaldığını ve bunun için devlet düzeyine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Ancak bu çalışmada 'genel dış politika davranış eğilimlerinin sadece sistem düzeyinde açıklanabileceği' iddia edilmektedir.

belirleyen temel unsur, hiyerarşik yasal yetki ve sorumluklar değil, güç eşitsizliğine dayanan hayatta kalma mücadelesidir. Wohlforth bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

“Eğer insani ilişkiler grupçuluk, bencillik ve güç merkezilik tarafından belirleniyorsa bu durumda düzen sağlayan merkezi bir otorite olmadığı sürece siyaset çatışma ağırlıklı olacaktır (...) Bu bağlamda klasik realist argüman şu şekildedir: Devletlerin güvenliğini sorunsal ve çatışmacı hale getiren anarşi, savaşın temelinde yatan başlıca nedendir” (Wohlforth, 2016: 38).

4. ULUSLARARASI POLİTİKA İLE DIŞ POLİTİKA AYRIMI VE GENEL DAVRANIŞ EĞİLİMLERİ

Uİ’de başlıca çalışma alanları uluslararası politika ile dış politikadır. Uluslararası politika analizleri, makro seviyede uluslararası politik sistemin genel işleyişine odaklanmaktalarken, dış politika analizleri ise mikro seviyede tek tek devletlerle ilgilenmektedirler (Tayfur, 2010: 74). Geleneksel yazarlara göre uluslararası politika bir alt çalışma alanının ötesinde bir bilim dalıdır. Burada uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikanın birbirleriyle aynı anlamda kullanıldıkları görülmektedir (Devetak, 2008: 2). Ancak Uİ, uluslararası politika alanını da kapsayan bir disiplindir.⁷

Bu çalışmada ‘dış politika’ yerine ‘dış politika davranışından’ hareketle, sistem düzeyinde devletlerin ‘genel dış politika davranış eğilimleri’ üzerinde durmanın Yapısal Realizm açısından bir tutarsızlık yaratmadığı ileri sürülmektedir. Böylece sistem düzeyinde tüm devletlerin tekrar eden davranış eğilimlerinin ulusal değişkenlerden arındırılarak ortaya konabileceği iddia edilmektedir. Dış politika davranışı, bir devletin uluslararası ortamda (dışarıda) ortaya koyduğu gözlemlenebilir eylemlerdir. Davranışın gözlemlenmesi, politikanın tespit edilebilmesinden çok daha kolay olduğundan sayıca çok ve karmaşık ulusal değişkenlerin de bir kenara bırakılmasını sağlamaktadır. Buna göre devletlerin sistem düzeyindeki konumlanmalarına bağlı olan genel dış politika davranış eğilimlerini çalışmak, devlet düzeyinden sistem düzeyine geçmeye ve tekrar eden düzenlilikleri tespit etmeye yaramaktadır.

Yapısal Realizmde birincil devletlerin tekrar eden genel davranış eğilimleri, sistem düzeyinde açıklanabilmektedir. Dış politika çalışmalarında ise niyetlerle sonuçlar arasına herhangi bir başka değişkenin girmediği varsayılmaktadır. Waltz’a göre karar alıcıların niyetleri,

⁷ Stephen Walt’a göre Uİ; Realist, Liberal ve Radikal ekollerin kendi aralarındaki tartışmalarından oluşan bir disiplindir. Bkz. Walt, S. (1998, Spring). “International Relations: One World, Many Theories”, *Foreign Policy* (Special Edition: Frontiers of Knowledge). 110, s. 30.

davranışlarına nadiren karşılık gelmektedir. Böylece birey ve devlet düzeylerinde ele alınan değişkenlerin belirleyiciliklerini aşan bir durum söz konusu olmaktadır. Waltz, buradaki temel bağımsız değişkenin sistemin yapısı olduğunu ileri sürmektedir. Uluslararası politik sistemde devletlerin birbirlerine göre konumlanması, devletlerin davranışlarıyla görünür hale gelen sonuçları etkilemektedir (Waltz, 1979: 65). Örneğin birincil devletlere karşılık gelen sistemdeki kutup devletlerin dengeleme davranışları (balancing) ve buna dayalı olarak ortaya çıkan sistemdeki istikrar ile karşılıklı bağımlılık seviyeleri ortaya konulabilmektedir. Burada yapılan esasında, sistemdeki güç dağılımında yetenekleriyle diğer devletlerden ayrılan büyük güçlerin, sistem düzeyindeki genel davranış eğilimlerinin analiz edilmesidir. Bu analiz, sistem düzeyinde ve sistemin yapısal kısıtlamaları ve yönlendirmelerine göre ele alındığından, birey ve devlet düzeylerindeki dış politika analizlerinden farklılaşmaktadır. Teori, birincil devletlere (primary or major) göre tanımlandığından sistemdeki hegemonya mücadelesi yapan büyük güçlerin (great powers) kendi aralarındaki ortaya çıkan güç dengesi (balance of power) üzerinde durulmaktadır.

Çok kutuplu sistemlerde beşten fazla büyük güce dayalı “dış dengeleme”, yani sıklıkla değişebilen askerî-politik ittifaklara dayalı dengeleme uygulanırken; iki kutuplu sistemde iki süper gücün kendi yetenekleri dışında güvenebilecekleri herhangi bir devletin bulunmadığı “iç dengeleme” ortaya çıkmaktadır. Dış dengelemenin birincil devletlerin genel davranış biçimi olduğu çok kutuplu sistemde, devletlerin birbirleriyle temas etme yoğunlukları arttığından esnek ve değişebilir ittifaklar ortaya çıkmakta; bu durum da sistemdeki savaş ve çatışma ihtimalini arttırmaktadır. Böylece birincil devletlerin karşılıklı bağımlılıklarının arttığı ve istikrarın olumsuz yönde etkilendiği bir uluslararası ortam meydana gelmektedir. İki kutuplu sistemde ise süper güçler, birbirlerini diğer devletlerle kurdukları ittifaklar üzerinden değil, kendi yeteneklerini arttırarak dengeleyebildiklerinden karşılıklı bağımlılıkları azalmakta ve sistemin istikrarı korunmaktadır. Bunun en önemli yansıması nükleer caydırıcılıktır (Waltz, 1979: 163-168). Waltz çok kutuplu ve iki kutuplu sistemlerde birincil devletler arasındaki farklı dengeleme biçimlerini, karşılıklı bağımlılık ve istikrara bağlayarak şu şekilde ortaya koymaktadır:

“İki kutuplu bir dünyada, askerî karşılıklı bağımlılık ekonomik bağımlılıktan bile daha sert biçimde azalır. Rusya ve Amerika askerî bakımdan esasen bizzat kendilerine bağımlıdır. Müttefiklerin yeteneklerinden ziyade bizzat kendi yeteneklerine güvenerek, birbirlerini “dış” değil “iç” imkânlarla dengelerler. İç dengeleme dış dengelemeden daha güvenilir ve kesindir” (Waltz, 2015: 209).

Yapısal Realizmin dış politika analizleri için yeterli olup olmadığıyla ilgili olarak farklı görüşleri olan yazarlar da bulunmaktadır. Elman'a göre, Waltz da dâhil olmak üzere pek çok Yapısal Realist yazar devletlerin dış politikalarıyla ilgili olarak açık veya dolaylı varsayımlarda ve öngörülerde bulunmaktadırlar. Örneğin Waltz, Soğuk Savaş sonrasında Almanya ve Japonya'nın olası dış politika davranışlarıyla ilgili olarak kendi teorik çerçevesine uygun öngörüler ortaya koymaktadır (Elman, 1996: 7-10). Waltz 1993 yılında yayınladığı makalesinde Çin, Japonya ve Almanya'nın olası kutup adayları olduğunu belirtmekteyken Rusya'nın SSCB'nin dağılmasının ardından düşüşe geçtiğini ifade etmektedir (Waltz, 1993: 71-76). Elman'a göre Posen, Walt, Christensen ve Snyder, Yapısal Realist yaklaşımın dış politika teorisiyle uyumlu olduğunu ileri sürmektedirler. Bu yaklaşım Yapısal Realizmin kendi içindeki en önemli tartışmalardan birini meydana getirmektedir (Elman, 1996: 11).⁸

Waltz, dış politikanın uluslararası politikadan farklı bir çalışma alanı olduğunu bazı sorulara dayanarak ortaya koymaktadır. Buradaki temel soru, devletlerin her birinin farklı ulusal değişkenlerine sahip olmasına rağmen, sistemdeki benzer davranışların sergilenmesine yöneliktir. Bu soru, araştırmacıları uluslararası politikaya yöneltmektedir. Ayrıca Waltz, aynı sistemik konumlanma düzeyindeki devletlerin birbirlerinden farklı davranışlarını sorgulamaktadır. Bu soru ise araştırmacıları dış politikaya yöneltmektedir (Waltz, 1996: 54). Bu çalışmaya göre Yapısal Realizmin kendi içindeki bu tartışmada eksik kalan temel nokta, 'dış politika ile genel dış politika davranış eğilimleri arasındaki ayrımın netleştirilmemiş' olmasından kaynaklanmaktadır. Dış politika alanı, birey ve devlet düzeyinde çalışıldığında sistem düzeyine göre daha ayrıntılı veriler sunabilmektedir. Dış politika analizlerinde sistem düzeyindeki değişkenler de dikkate alınabilmektedir. Ancak bu değişkenler genellikle karar verme mekanizmalarının rasyonel olarak değerlendirmede bulunarak stratejik çıktılara dönüştürdükleri 'yapısal olmayan' değişkenlerdir. Sistemin yapısı geleneksel çalışmalarda çoğunlukla, Waltz'tan farklı olarak, devletler arasındaki etkileşimle sınırlı tutulmaktadır.

⁸ Elman'ın işaret ettiği bazı yazarların çalışmaları şunlardır: Posen, B. R. (1984). *The Sources of Military Doctrine: France, Britain and Germany Between the World Wars*. Ithaca: Cornell University Press. Walt, S. M. (1987). *The Origins of Alliances*. Ithaca: Cornell University Press. Grieco, J. M. (1990). *Cooperation Among Nations: Europe, America, and Non-tariff Barriers to Trade*. Ithaca: Cornell University Press. Christensen, T. J. and Snyder, J. (1990, Spring). "Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity", *International Organization*. 44(2), s. 137-167. Labs, E. J. (1992, Spring). "Do Weak States Bandwagon?", *Security Studies*. 1(3), s. 383-416.

5. SONUÇ

Bu çalışmada sistem düzeyindeki yapısal unsurlardan yola çıkılarak ve birey-devlet düzeylerindeki değişkenler ihmal edilerek, devletlerin sistemik konumlanmalarıyla bağlantılı olan ‘genel davranış eğilimlerinin’ açıklanabileceği ileri sürülmektedir. Bu girişimin Waltz’un yapısalcılığı ile çatışmadığı kabul edilmektedir. Ayrıca Waltz’un itiraz ettiği gibi dış politika analizi için devlet düzeyi değişkenlere gereksinim duyulduğu düşünülmektedir. Elman’a göre Waltz, uluslararası politika ile dış politikayı farklı değişkenlerle ilgili olan alanlar şeklinde ayırmakta tutarlıdır. Dış politika analizleri, devletlerin davranışlarını ulusal değişkenlerle açıklamaya odaklanmaktadır. Uluslararası politika teorileri ise sistem düzeyi değişkenlerle ilgilenmektedirler. Bununla birlikte Elman’a göre Waltz, dış politika analizinin sistem düzeyinde yapılamayacağı konusunda ise yanılmaktadır (Elman, 1996 Autumn: 59-60). Bu çalışmada Elman’ın düşüncesine katkı olarak, dış politikanın değil ancak sistemik konumlanma düzeylerine göre devletlerin ‘genel dış politika davranış eğilimlerinin’, Yapısal Realizmin sınırları içinde açıklanmasının mümkün olduğu ileri sürülmektedir. Buna karşılık sistem düzeyinde dış politika analizi yapılmasının yeterli seviyede ayrıntıyı ortaya koyamayacağı konusunda Waltz’a hak verilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aron, R. (1972). *Progress and Disillusion: The Dialectics of Modern Society*. Great Britan: Pelican Books.
- Devetak, R. (2008). “An Introduction to International Relations: The Origins and Changing Agendas of a Discipline”., In Devetak, R. Burke, A. and George, J. (Eds.). *An Introduction to International Relations: Australian Perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1-20.
- Donnelly, J. (2000). *Realism and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elman, C. (1996). “Horses for Courses: Why not Neorealist Theories of Foreign Policy”., *Security Studies*. 6(1), s. 7-53.
- Elman, C. (1996, Autumn). “Cause, Effect, and Consistency: A Response to Kenneth Waltz”., *Security Studies*. 6(1), s. 58-61.
- Elman, C. (2007). “Realism”., In M. Griffiths (Ed.). *International Relations Theory for the Twenty-First Century*. New York: Routledge, s. 11-20.

- Eralp, A. (2013). “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, İ. D. Dağı (Editör). *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar* (14. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 57-88.
- Gilpin, R. G. (1984, Spring). “The Richness of the Tradition of Political Realism”, *International Organization*, 38(2), s. 287-304.
- Guzzini, S. (2002). *Realism in International Relations and International Political Economy: The Continuing Story of a Death Foretold*. New York: Routledge.
- Hobbes, T. (2018). *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti* (16. Baskı). (Çev. Semih Lim). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobson, J. M. (2003). *The State and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoffmann, S. (1965). *The State of War: Essays on the Theory and Practice of International Politics*. New York: Pall Mall Press.
- Kaplan, M. A. (1957). *System and Process in International Politics*. New York: John Wiley&Sons.
- Keohane, R. O. (1986). “Realism, Neorealism and the Study of World Politics”, In R. Keohane (Ed.). *Neorealism and Its Critics*. New York: Columbia University Press, s. 1-26.
- McClelland, C. A. (1966). *Theory and the International System*. New York: Macmillan.
- Mearsheimer, J. J. (2009). “Reckless States and Realism”, *International Relations*. 23(2), s. 241-256.
- Modelski, G. (1987). *Long Cycles in World Politics*. Londra: Macmillan.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Nye Jr., J. S. ve Welch, D. A. (2011). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (2. Baskı). (Çev. Renan Akman). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rosecrance, R.(1963). *Action and Reaction in World Politics: International Systems in Perspective*. Boston: Little, Brown.
- Tayfur, M. F. (2010). “Dış Politika”, A. Eralp (Editör). *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar* (5. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, s. 73-106.
- Walt, S. (1998, Spring). “International Relations: One World, Many Theories”, *Foreign Policy* (Special Edition: Frontiers of Knowledge). 110, s. 29-46.
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Massachusetts: Addison-Wesley.
- Waltz, K. (1996, Autumn). “International Politics is not Foreign Policy”, *Security Studies*. 6(1), s. 54-57.
- Waltz, K. N. (1993, Autumn). “The Emerging Structure of International Politics”, *International Security*. 18(2), s. 44-79.

Waltz, K. N. (2001). *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.

Waltz, K. N. (2008). *Realism and International Politics*. New York: Routledge.

Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. (Ed. Çınar Özen). (Çev. Osman S. Binatlı). Ankara: Phoenix.

Weber, C. (2005). *International Relations Theory: A Critical Introduction* (2nd Edition). New York: Routledge.

Wohlforth, W. C. (2016). "Realizm ve Dış Politika". S. Smith, A. Hadfield ve T. Dunne (Editörler). *Dış Politika: Teoriler, Aktörler, Örnek Olaylar*. (Çev. Nasuh Uslu). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, s. 35-53.